لێکدانەوەیەک بۆ ڕەوتی پێشڤەچوونی پرۆسەی بەجیهانیبوون ... زانکۆ یاری

لێکدانەوەیەک بۆ ڕەوتی پێشڤەچوونی پرۆسەی بەجیهانیبوون؛ شرۆڤەی چەمک و ڕەهەندەکانی
(بە ئاماژەیەکی کورت بۆ کۆمەڵگای کوردی)

زانکۆ یاری
(نووسهر، توێژەر و وەرگێڕ)

-___________________

جیهانیبوون یەکێك لەو چەمکە نوێیانەی کە زۆرکەس تاکوو ئێستا وەك پێویست شارەزاییان دەربارەی نیە، تەنانەت زۆرجار لێکدانەوەی جیاواز بۆ ئەم بابەتە کراوە. لەم نووسینەدا بە مێتۆدێکی ئاکادیمیک بەڵام کورت، سەرەتا تیشک دەخەینە سەر چەمك و واتای بەجیهانیبوون و کاریگەرییەکانی لەسەر کۆمەڵگا شرۆڤە دەکەین و لەگەڵ مێژوو و ڕەهەندەکانی ئاشنا دەبین. بۆیە ئەمانەوێ لە چوار بەش وتارەکە درێژە بدەین، یەکەم؛ پێشەکی و تێگەیشتنێك بۆ چەمك و مێژووی بەجیهانیبوون، دووهەم؛ بەجیهانیبوون و فاکتەرەکانی، سێهەم؛ ڕەهەندەکانی بەجیهانیبوون و چوارەمیش بەجیهانیبون و کۆمەڵگای کوردی، لە کۆتاییشدا دەرئەنجام دەخەینەڕوو.

پێشەکی و تێگەیشتنێك بۆ چەمك و مێژووی بەجیهانیبوون:

ئەوەی لەمەڕ بەجیهانیبوون، گرنگییەکی لە ڕادەبەدەری پێ بەخشیوە، خێرایی کاریگەرێتییەکانیەتی لەسەر هەموو فەزا و ڕووبەرە جیاجیاکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی. ئەم دەستەواژەیە وەکوو گوتارێکی ڕۆشنبیری بوونی خۆی ئەسەپێنێ و بۆتە بەشێك لەو چەمك و وشانەی کە ڕۆژانە بەکار دێت و ئاماژە بە هێز و بوار و ڕەهەندەکانی بەجیهانیبوون و کاریگەری ئەرێنی و نەرێنی دەکات و وەکوو چەمکێک ماوەیەکە خۆی خزاندۆتە نێو پانتاییەکانی ڕۆشنبیریی ئەمڕۆ و بۆتە مایەی ورووژاندنی زۆر باس و بابەتی جیاواز و دژ بە یەک.

لە ڕووی ماناوە بەجیهانیبوون زۆر لێکدانەوەی بۆ کراوە، هەندێک

لایەن دەڵێن که وا باشتره چەمکی (Globalism) که له دوو چەمکی (Globalization) و (Localization) پێکهاتووه و سوود وەربگرین، کەواته هەر کردارێکی ناوچەیی کردارێکی جیهانییه و کاریگەری هەیه و به پێچەوانەوه، هەندێک تریش دەڵێن ئەمه بەجیهانیبوون نییه، بەڵکوو "جیهانی کردنه" که پڕۆژەیەکی ئەمریکییه (تۆوسلی، ٢٠١٢، ل:١٠(. ئەگەر چی زاراوەی جیهانی Global)) پێشینەیەکی چەند سەد ساڵەی هەیە، بەڵام زاراوەکانی Globalizing))، (Globalization) و Globalize)) لە نزیکەی ١٩٦٠ەوه پەرەیان سەندووه که قاموسی ویبستر (Webster) یەکەمین قاموسی بەناوبانگ بوو که له ساڵی ١٩٩٠ەوه هەندێك پێناسەی بۆ دەستەواژەی Globalism)) و Globalization)) پێشکەش کرد. کاتێك باسی بەجیهانیبوون دەکەین ئەم زاراوەیه پەیوەندی به کۆمەڵێك دەستەواژەوه هەیه به لانی کەمەوه دەتوانین ئاماژه به پێنج دەستەواژەوه بدەین بۆ بەجیهانیبوون که بەکار دێن:

یەکەم: Internalization)) به مانای پەرەسەندنی سەرو و نەتەوەیی پێکەوه گرێدانی دوو لایەنی وڵاتان دێت.
دووهەم: Liberalization)) به مانای ئازادییه واتا نەهێشتنی بەربەستەکانی نێودەوڵەتی له گواستنەوەی نیوان دەوڵەتەکان تا بتوانن ئابوورییەکی جیهانی ئازاد و یکپارچه پێک بێنن.
سێیهەم: Universalization)) به مانای گرێدانی ئامانجەکان و بەرنامه تایبەتییەکان به خەڵکی سەرتاسەری جیهان.
چوارەم: Westernization)) ئەم دەستەواژەیه له لایەن زۆر خەڵکەوه به تایبەتی ڕەخنەگرانی ئیمپریالیزمی فەرهەنگی بەکار دێت کە بەمانای ڕۆژاوایی کردنی جیهان دێت.

پێنجەم: Deterritorialization))، بە مانای دژەفراوانخوازی دێت کە لەسەر ئەو ئاساسە (مواد) و سنورە جوگرافییەکان بەشێک لە گرینگی خۆیان لە دەست دەدەن. (مسگفی ئەحمەد، ٢٠١٠، ل:١١(.
حەز و فکری بەجیهانیبوون تازە نین و بەرهەمی پێشکەوتنی بەرفراوانی مرۆڤایەتییە. میکانیزمی کردەوەی بەجیهانیبوون لە تەکشکاندنی پەیوەندییە کۆنەکان و هەڵوەشاندنەوەی باوەرە بێفایدەکاندا دەردەکەوێ. بەڵام ئەوەی کە حاشاهەڵنەگرە، بەجیهانیبوون لە هەر ڕوانگەیەکەوە و بۆ هەر دوو لایەنی ئەرێنی و نەرێنییەوە بۆتە بەشێك لە ڕاستیی سەردەمی ئێمە. چەمکی بەجیهانیبوون و مێژووی سەرهەڵدانی ئەم چەمکه جیگای مشتومڕی زور بووه، هەندێ کەس و لایەن بڕوایان وایه که بەجیهانیبوون نزیکەی 400 ساڵ مێژووی هەیه و لەگەڵ سەرهەڵدانی مۆدێڕنیسم دەسپێکردووه.

واتە مۆدێرنیتە چەندین لقی هەیە و یەکێك لە لقەکانی و یان تایبەتمەندییەکانی بەجیهانیبوونە.

ڕوبیرتسۆن (Roland Robertson) پرۆسەی بەجیهانیبوون بۆ پێنج قۆناغ دابەش دەکات:

- قۆناغی سەرەتایی: لە ساڵی ١٤٠٠ەوە دەسپێدەکات و لە ساڵی ١٧٥٠ کۆتایی پێهاتووە.
- قۆناغی دەسپێک یان دووهەم: لە ئەورووپا لە نێوان ساڵەکانی ١٧٥٠ و ١٨٧٥.
- قۆناغی سێهەم: پرۆسەی بەجیهانیبوون بەناوی قۆناغی هەستانەوە لە ساڵی ١٨٧٥ تا ١٩٢٥.
- قۆناغی چوارەم: لە ساڵی ١٩٢٠ تا ١٩٦٥، قۆناغی هەژموونییە.
- قۆناغی پێنجەمین: لە ساڵی ١٩٦٩ەوە دەسیپێکردووە. (گوڵحەممەدی، ٢٠٠٧، ل:٤٦)

پرسەکانی تایبەت و پەیوەندیدار بە بەجیهانیبوون، یەکێك لەو پرس و بابەتە ئاڵۆز و پڕ لە مشتومڕانەیە کە لە ڕوانگەی جیاواز و جۆراوجۆرەوە بەتایبەت لە پاش کۆتایی جەنگی ساردەوە خوێندنەوەی بۆ کراوە. گەشانەوەی ئەورووپا و پەلوپۆ هاویشتنی بۆ دۆزینەوە و داگیرکردنی ناوچەی نوێ لە جیهاندا، دواجار بۆ کۆلۆنیالی کردنی (Colonialism) هەمووی وڵاتانی سەر گۆی زەوی، ڕۆڵێکی زۆری لە بەجیهانیکردندا هەبوو. تێکۆشانی ڕزگاریخوازی میللەتانی ژێردەستی کۆلۆنیالیزم، هەردوو جەنگی جیهانی یەکەم و دووهەم، دروستبوونی سیستەمی کۆمۆنیستی (Communism) و کێشەی جیهانی لە نێوان سەرمایەداری و کۆمۆنیزم، سەرەنجام ڕووخانی کۆمۆنیزم ڕۆڵی مێژوویان لە قۆناغی نوێی بەجیهانیبووندا گێڕا.

ئەوەی لێرەدا جێی تێڕامانە، ئەو خوێندنەوە پارادۆکسیکاڵ یان جیاجیایانەن کە دەربارەی لایەنە جۆربەجۆرەکانی بەجیهانیبوون، لە بەردەستدان، بەڵام ئێمە ناتوانین بە شێوەیەکی ڕەها یەک لەم بیروبۆچوونانە پەسند یان ڕەت بکەینەوە، ئەمانەوێ ئاوڕێکی کورت و سەرپێیی لێ بدەینەوە لە شێوە ڕوانینەکان بۆ گلۆبالیزەیشن لە ئاست پرسی ئیتنیکەکان (ethnicity) و نەتەوەکاندا. لێرەدا دوو شێوە ڕوانینی گشتی بۆ ئەم بابەتە هەن کە بە کورتی ئەیانخەینە بەر باس؛

ڕوانگەی ڕیالیستی (Realism) یەک لەو دیدە تایبەتانەیە، ئەمان پێیان وایە دەوڵەتەکان کاراکتەری سەرەکین لە گۆڕەپانی جیهانیدا و

هیچ جۆرە کاراکتەرێکی‌تر لە سەرەوەی دەوڵەتەوە بوونی نییە. هەر ئەمەش وا دەکات دەوڵەتەکان ڕەوتی بەجیهانیبوون بۆ سوودی خۆیان بشکێننەوە. ڕوانینی لیبڕالیسمی (Liberalism) تەواو پێچەوانەی بۆچوونی ڕیالیستییە و پێی وایە دوڵەتەکان تاکە کاراکتەری گۆڕەپانەکە نین و هەندە هێز و لایەنی‌تر لەدایکبوون کە بەپێی ڕادەی توانای خۆیان لە دیاریکردنی شێواز و ڕەوتی پێشڤەچوونی پرۆسەکەدا کاریگەرن.

ئەم ڕوانگەیە ئەڵێت مرۆڤ بوونەوەرێکە کە دەتوانێت بەرەو کەماڵ بڕوات، کە پێداویستی سەرەکیی ئەم کەماڵە دیمۆکراسییە (Democracy) و هۆکارگەلێک وەک میدیاکان، ئیکۆسیستەم و تکنۆلۆژیا لە دەورگێڕێ گرنگ و چارەنووسسازەکانی جیهانی نوێن، به ڕای من وادیاره بۆ گشتی ڕوانینی لیبڕاڵی پۆزەتیڤتر بێ. چەندین جۆرە ڕوانگە و بۆچوونی تریش بەرانبەر ئەم پرۆسەیە ئامادەیان هەیە، بۆ نموونە بۆچوونی مارکسیستەکان (Marxism) کە زیاتر لە گۆشەنیگایەکی ئابوورییەوە دەڕواننە ڕەوتی پێکهاتن و پەرەسەندنی بەجیهانیبوون و ڕەخنەی جیدی لێدەگرن، ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییەی کە مارکسیستەکان لە ڕابردوودا قسەیان لەگەڵ دەکرد، بریتی بوو لە ململانێی چینی باڵادەست و چینی ژێردەست.

ڕوانگەیەکی تریش هەیە که دەڵێت بەجیهانیبوون پرۆسەیەکە که پێی وایە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لە ڕەوتی پێشکەوتنی خۆیدا پێی گەیشتووە و ئەمە شتێکی سروشتییە و هەموو کۆمەڵگاکان بەناچاری پێیدا تێدەپەڕن. هەندێ لە خاوەنڕاکان باس لەوە دەکەن کە کۆمەڵگای فرەچەشنی جیهانی دەبێتە گوندی جیهانی کە هەموو دانیشتوانی بە ئاسانی پێکەوە پەیوەندییان هەیەو هەموویان لە کۆمەڵێ یاسا و داب و نەریت و یەك شێواز (Patterns) و شێوازی ژیان پەیڕەوی دەکەن و یەك زمان و کولتوور و یەك چارەنووسیان دەبێت.

فاکتەرەکانی بەجیهانیبوون:

پرۆسەی بەجیهانیبوون لەمڕۆ گۆڕانکارییە لە فەزاو کات. سەرەکیترین هۆکارێك کە لەم تێڕوانینە باس دەکرێ چڕبوونەوەی کات و فەزایە کە کەسانێك وەك مانوئل کاستلز (Manuel Castells) لە کتێبی سەردەمی زانیارییەکان (The Rice of the Network Society) و ئەحمەد گوڵمحەممەدی، لە کتێبی “بەجیهانیبوون، کولتوور، شوناس”دا دەیخەنەڕوو.
هەندێک لایەن بۆ پرۆسەی بەجیهانیبوون بەم فاکتەرانە ئاماژە دەکەن:

1. سەرهەڵدان و گەشەی کۆمپانیا فره ڕەگەزەکان.
2. زۆربوونی ڕۆڵی نێودەوڵەتی بۆ پاراستنی مافەکانی مرۆق.
3. بابەتەکانی پەیوەست به بەجیهانیبوونی پیسبوونی ژینگه.
4. بڵاوبوونەوه و کاریگهریی بازاڕەکانی دارایی جیهانی که ئەویش به سێ قۆناغی: سەرمایەداری بازەرگانی، سەرمایەداری پیشەسازی، سەرمایەداری دارایی تێپەڕیوه. (تەوەسلی، ٢٠١٢، ل:٢٢)

ڕەهەندەکانی بەجیهانیبوون:

بەجیهانیبوون خاوەنی کۆمەڵێك ڕەهەند بەشێوه و ئاستی جیاوازه و ئامانجمان ئەوەیه که بەشێوەیەکی کورت بەڵام زانستی تیشك بخەینه سەریان، بەڵام پێکەوە گرێدراوە کە پێکدادەچن .(Interaction) ئێستاش بوارەکانتانی شی دەکەینەوە.

بواری ئابووری

زۆرن ئەو تئۆریسیەنانەی که سیمای سەرەکیی بەجیهانیبوون به ئابووری دەزانن و دهڵێن زەقترین بواره که لەسەدەی ١٩وه دەسیپێکردووه و له هەلومەرجی ئێستادا خاوەنی دوو ڕەهەندی گەوره یه: 1-ئازادکردنی بازەرگانی نێونەتەوەیی بۆ کاڵاکان. (ئازادی بازەرگانی بەته هەی گۆڕینی شێوازەکانی بەرهەمهێنان لەسەر ئاستی وڵاتان و بەدوای ئەویشدا بهها جقاکییەکان بەرەبەره گەشەیان کردووه. (فاخری، ٢٠٠٦، ل:٣) 2-خزمەتگوزارییەکان و ئازادکردنی شەپۆلی سەرمایەی نێونەتەوەیی کە ئەمانەش به یارمەتی پەرەسەندنی تکنەلۆژیا سێ دەرەنجامی لێدەکەوێتەوه ١. زۆربوون ٢. پسپۆڕی ٣. دابەشکردن (قەوام، ٢٠٠٩، ل:٨٩).

چەند تایبەتمەندیی بەجیهانیبوونی ئابووری:

١. بەجیهانیبوونی بازاڕه داراییەکان.
2. بلاوبوونەوەی تکنەلۆژیا له هەموو جیهان به ئاستی جیاواز.
3. دروستبوونی هاوشیوەییەك له بەکارهێنانی جیهانی لەگەڵ بازەڕەکانی بەکارهێنانی جیهانی.
4. جێگۆڕێ له نێوان ئابووری نەتەوەیی و ئابووری سیاسی جیهانی.
5. کەمبوونەوەی ڕۆڵی دەوڵەتی نەتەوه له داڕشتنی ئابووری جیهانی.
6. زاڵبوونی سەرمایه لەسەر کار و له ئەنجامدا لاوازبوونی هێزی پێشەیی و هەروەها کەسانێک که سەرمایەیان نییه. (زەنجانی، ١٣٨١، ل:٧٢(

دوکتۆر مەهدی مەفاخری مامۆستای زانستگای تاران له کۆلێژی

پ□یو□ندیه نێوەدەوڵەتییەکان دەڵێت؛ جیهانگیری ئابووری دەتوانین له چوار گروپدا پۆلێن بکەین: ١. بازەرگانی نێوەدەوڵەتی ٢. سەرمایەدانانی ڕاستوخۆی دەرەکی ٣. ئالوگۆڕی دارایی ٤. جموجۆڵی هێزی کار.

بواری سیاسی

بەجیهانی بوون کاریگەری خۆی لەسەر ئاڕاستەی سیاسی هەبووە، بەهەمان شیوەی بەپێچەوانەشەوە هەر ڕاستە ئەوەتا دەبینین کە سیاسەتی دەوڵەتانی جیهان کاریگەری زۆریان لەسەر ئەم پرسە هەیە.
له بواری جیهانیبوونی سیاسیدا دەتوانین بڵێین:
-هێز تەنانەت تایبەت نییه به حکوومەت و دەوڵەتەوه.
-هێز له سنووری توند و تیژی زیاتر ڕزگاری بووه.
-هێز به شێوەی سایبرنیتکی (Cybernetics) و توڕ شی دەکرێتەوه.
-هێز پێویستی به پەیوەندی ئازاده.
-هێز بەرهەمی رێکەوتنه.
-زانست و زانیاری و□کوو ئامرازیک له خزم□ت ب□ه□مه□نانی ه□زدایه.
ل□وان□ی□ بتوانین بل□ین ب□رب□لاوترین ب□چوون ل□ پ□یو□ندی ل□گ□□ بەجیهانیبوونی ئابووری و ئابووری سیاسی نێوەدەوڵەتی ئەوە دەبێت کە بەجیهانیبوونی ئابووری دەوڵەت لاواز دەکات و دەوڵەت توانای کونتڕۆڵ و داڕشتنی بابەتەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی لاواز دەبێت و لە لایەکیترەوە هێز لە نێو کۆمەڵگا دابەش دەبێت و بەرەوە سەرمایەداری نێوەدەوڵەتی باڵ دەکێشێت و دەچێتە ژێر دەستی کۆمپانیا فرەڕەگەزەکان.

بەجیهانیبوونی مافەکانی مرۆڤ

ڕاگەیاناوی جیهانی مافەکانی مرۆڤ (Universal Declaration of Human Rights) له ساڵی ١٩٤٨ یەکێک بوو لەو بابەتانەی کە بۆ باشترکردنی پەیوەندی نێوان دەوڵەت و هاوڵاتیان داڕشترا. ناکرێ دیمۆکراسی لە کۆمەڵگای دواکەوتووی برسی هەبێت، مافەکانی مرۆڤ لە ڕەفا و گەشەی ئابووریدا مانایان دەبێ (امارتیا سن، توسعه به مثابه آزادی).

بواری کولتوور

لە بواری کولتووری هەست بە زۆر گۆرانکاری دەکرێت و بزاڤە کولتووری و کۆمەڵایەتی و نێودەوڵەتیەکان بە بەشێك لەم کۆمەڵگایە

هەژمار دەكرێت. لە ڕووی كولتوورییەوە بەجیهانیبوون پرۆسەسی جیاكردنەوەوە و لە هەمان كاتدا یەك كردنە. ڕابرتسۆن بەجیهانیبوون وەكوو هەستی یەكبوون پیناسە دەكات، دەتوانین بڵێین كە سەردەمی شەڕی سارد و كێبەركێی نێوان سەرمایەداری و كۆمۆنیزم ڕۆڵێكی گرنگی هەبوو لە بەجیهانی كردنی كولتوور و هەر لایەنێك هەوڵی دەدا كە ئایدۆلۆژیای خۆی لە هەموو بوارەكانی ژیانی مرۆڤدا بەرجەستە بكات. (زەنجانی، ١٣٨١، ل:١١٨)

هەندێ لە بیرمەندانی سەدەی نۆزدەیەم، بەتایبەت فەیلەسووف و كۆمەڵناسانی وەك كانت و ماركس لەم باوەڕەدا بوون، كە بە تێپەڕینی كات و گۆڕانی كۆمەڵگە مرۆییەكان دەور و كاریگەریی كولتوورە جۆراوجۆرەكانی وەك ئایین، ئیتنیك و نەتەوە لە ژیانی كۆمەڵایەتیدا كەمتر دەبنەوە و كۆمەڵگەی جیهانی، بە جیاوازی و كەلێنە كۆمەڵایەتی-كولتوورییەكان پێك دێ. (ئەحمەد گوڵمحەممەدی)

بواری تكنەلۆژی

پێشكەوتنی بوارەكانی تكنەلۆژیی و زانست و ئابووری و كولتوور، مرۆڤایەتی خستە ناو قۆناغێكی نوێ كە پێی دەگوترێ بەجیهانیبوون. تكنەلۆژیا یەكێكە لە سەرەكیترین هەنگاوەكانی سەرهەڵدان و بەرفراوانبوونی ئەم چەمكە چونكوو خۆی لە خۆیدا گەیاندنی جیهان بەیەكتری لە ڕێگەی تكنەلۆژیاوە دەبێت. نیكۆلاس نیگرۆپۆنتە (Nicholas Negroponte) دەڵێت: "ئێمە ئەمڕۆ لە جیهانێكدا دەژین كە دیجیتاڵكراوە، ئەم جیهانەش جارێ ئێمە سەرەتاكەیەتی..".

بواری كۆمەڵایەتی

بەجیهانیبوون كاریگەری هەیە لەسەر بزووتنەوە كۆمەڵایەتییەكان، بە لانیكەم لە چوار بواردا بزووتنەوە كۆمەڵایەتییەكان ڕەهەندی جیهانیان هەیە وەكوو: بزووتنەوەكانی ژینگە، بزووتنەوەكانی ئاشتبوونەوە، بزووتنەوە كانی ژنان، بزووتنەوەكانی كرێكاری كە ئامانجیان كاریگەری لەسەر دەوڵەت نەتەوەكان بووە، (دهقانی، ١٣٨٦، ل:١٢).

بەجیهانیبون و كۆمەڵگای كوردی:

پرسی كولتوور و شۆناس یەكێك لەو پرسانەیە كە لەژێر پارادایمی (Paradigm) بەجیهانیبوونەوە گۆوتینێكی نوێی بەخۆیەوە بینیوە، بەتایبەت بە نەتەوە، ئایین، ئایینزا، ئیتنیك، گرووپ، ناسنامە و بزووتنەوە پەراوێزخراوەكان، بەبێ تێگەیشتن لەم پرسە ئاڵۆزە و

کاریگەرییەکانی بەجیهانیبوون لەسەر پرسە ناسنامەیی و کولتوورییەکان بۆ ئەمەی کورد کە تاکوو ئێستا خاوەن دەوڵەت نەبووینە، گرنگیی تایبەتیی هەیە. بەهەرحاڵ کۆمەڵگای کوردستانیش وەک ماڵەکە لەو گوندەی مارشاڵ مەکلوهان (Marshal McLuhan) لە ساڵی ١٩٦١ ناوی لێنا گوندی جیهانی (Global Village). لەو گوندەدا هەموو ماڵەکان خاوەنی مێژوو و کولتوور و بەرژەوەندی تایبەتی خۆیانن و پێکەوە لە دان و ستاندن دان.

دەبێ یەک بناسن. بەڵام کوردستان لەو گوندەدا لە کام پێگەیە؟ چارەنووسی چییە؟ ئێمە وەکوو کورد هەوڵمان داوە هەموو ئامرازەکانی بەجیهانیبوون بخەینە خزمەتی کێشەی خۆمانەوە؛ هەر لە سەتەلایت و تەلەڤیزیۆنەوە بگرە تا ئینتەرنێت، هەموو بوونەتە هۆوبەرێکی لەبار بۆ یەکانگیرکردنی خواستە نەتەوەییەکانمان لەگەڵ کاراکتەر و بارودۆخە نوێیەکانی جیهان و سەردەمی بەجیهانیبووندا. بەڵام بە گەیشتن به لووتکەی مۆدێرنیزاسیۆن (Modernization)، ئێمە تەنیا سەرەتا و دەسپێکی کارەکانە و هێشتا کوردەواری زۆری ماوە چەمکە مۆدێرنەکانی وەک عەقڵانییەت و دیموکراسی بە تەواوەتی تێکەڵی بزاڤی کولتووری و سیاسیی خۆی بکات، کە سەرەکیترین ئەرکی ئێستاشمان ناساندن و بەرهەمهێنانی درووستی هەموو مەعریفە جۆراوجۆرەکانی جیهانی ڕووناکبیریی ئەم سەردەمەیە، خوێندنەوەیەک کە پێویستە شێلگیرانە و بە قووڵبوونەوەیەکی جیاواز لە پێشوو بیگەیەنینە ئەنجام. بێگومان خوێندنەوەکان و کارەکانی بزاڤی ڕۆشنبیریی کوردی بە چەمکێک وەک بەجیهانیبوون، لەم پێناوەدا دەورێکی گەورە و گرنگ ئەگێڕێت.

دەرەنجام:

بەجیهانیبون بۆتە جێگەی بایەخی بەشێك له تۆژەران و بابەتی لێکۆڵینەوەکان له ناوەندەکانی توێژینەوە و لێکۆڵینەوە و پێکەوە ئاڵاندنی زیاتری جیهانییه بەڵام به ژمارەیەک پرۆسەی ئاڵۆز و تێکەڵاو که له بنەڕەتدا ئابووری، تکنۆلۆژی و کولتووری و ژینگەیی و سیاسییه له ژێر ناوی “بەجیهانیبوون” تیۆریزه کراون. جیهانیبوون هەڵگری ڕەوتی هاتووچوی کاڵا و سەرمایه، مرۆڤ و زانیاری و بیروڕا و مەترسییه نێودەوڵەتییەکانه. لە لایەک جیهان لە قۆناغی گواستنەوە دایە بۆ شکڵگرتنی چەمک و پەیوەندی نوێ لە لایەکیترەوە جیهان ئاڵۆز و پێشبینی نەکراوە و ناوەندییەتی کاڵ بۆتەوە و ئیدی چیتر ئاکارەکان لەسەر بنەمای بونیاد (Structure)، یان ئایدۆلۆژیا نییە، بەڵکوو زیاتر لەسەر بنەمای کاروکاردانەوەیە (Dialectic) و

دەوڵەتانی دواکەوتوو یان ئایدۆلۆژیک کێشەی زۆریان بۆ دروست بووە. لێرەدا ڕوانگەیەکی جیاوازتریش بوونی هەیە، ڕوانگەیەك کە پێی وایە لەگەڵ ئەوەی بەجیهانیبوون دەبێتە هۆی دروستبوونی کولتووری هاوبەش و تایبەتگەرایی کولتوورییەکانیش Cultural particularism)) بەهێز دەکات. بەجیهانیبوون دەبێتە هۆی ئەوەی کە کۆمەڵە کولتوور و شێوازی ژیان و بەهای هاوبەش لە نێوان خەڵکدا دروست بێت وەکوو ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ، دێمۆکراسی، ئازادی و… هتد، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کۆمەڵگا و نەتەوەکان کۆمەڵە تایبەتمەندی خۆیان دەپارێزن. بەجیهانیبوون لە لایەکەوە بەرەو نەهێشتنی ناوەندگەرایی (Centralism) لە دەسەڵات ئاراستەمان دەکات و لە لایەکیترەوە دەبیتە هۆی سەرهەڵدانی چەندین جۆر دەسەڵاتی بان نەتەوەیی.

سەرچاوەکان:

کوردی:

1- ئەنتۆنی، گیدنزو: حەسەن ئەحمەد مستەفا ، "کۆمەڵناسی"، هەولێر، چاپخانەی ئاراس، ٢٠٠٩.

2- د.عبدالعلی قەوام، وەرگێڕانی سەلاح جەعفەری، "جیهانیبوون و جیهانی سێهەم و ئاسایشی نەتەوایی، هەولێر، چاپخانەی هاوسەر، ٢٠٠٩.

3- عەلیڕەزا گەنجی و ئەوانیتر، و: عارف سەلیمی، "ئاسایشی نەتەوەیی و ئاسایشی تاکەکان"، هەولێر، چاپخانەی دەزگای ئاراس، ٢٠٠٧.

4- د. ئیسماعیل مەردانی گیوی و ئەوانیتر، وەرگێڕانی: ئازاد وەلەدبەگی، بەجیهانیبوون و شۆناس و نەتەوەیی، هەولێر، سەنتەری ڕووناکبیری هەتاو، ٢٠٠٦.

٥- د. سالح مەڵاعومەرعیسی، ئێتنیکگەرایی و دەوڵەتی نەتەوەیی لە چەرخی بەجیهانیبووندا، هەولێر، دەزگای ئاراس، ٢٠٠٨.

٦- ئازاد، حەممە، "چاخی زانیاری (گەشەی کۆمەڵگەی نیتوۆرک) دەروازەیەک بۆ مانوێل کاستیلز، سلێمانی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، ٢٠٠٦.

٧- مەهدی مسگفی ئەحمەد، "بەجیهانیبوونی سیاسی و کاریگەری لەسەر دۆزی کورد"، هەولێر، نووسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن، 2010.

فارسی:

8- مانوئل کاستلز، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعۀ و فرهنگ (ظهور جامعۀ شبکۀ ای) جلد اول، ترجمۀ: احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: گرح نو، چاپ پنجم .1385
9- یورگن هابرماس، جهانی شدن و آیندۀ دمکراسی: منظومۀ پساملی، ترجمۀ کمال پولادی، تهران: نشر مرکز، .1380
10- احمد گل‌محمدی، جهانی شدن فرهنگ، هویت، تهران نشر نی، .1381
11- داریوش اخوان زنجانی، "جهانی شدن و سیاست خارجی"، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول، تهران، .1381
12- دکتر مجید توسلی،"پدیده‌ای بنام جهانی شدن"، پرسمان، تیر 1386، شماره .58
13- دکتر محمود دهقانی، "ابعاد پدیدۀ جهانی شدن"، مرکز تحقیقات استراتژیک، اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی در عصر جهانی شدن، شماره ۷، سال .١٣٨٦
14- پژوهش نامۀ علوم اجتماعی، سال دوم، شمارۀ 2، تابستان 1387، بررسی نقش رسانۀ های نوین با تاکید بر ماهوارۀ و اینترنیت بر هویت فرهنگی دانشجویان، د. احمد آذین و کبری پیرمحمدی.
15- فصلنامۀ مطالعات راهبردی، پژوهشکدۀ مطالعات راهبردی، سال چهارم، شمارۀ سوم، پاییز 1380، در چیستی جهانی شدن: تاملی نظری در سمت و سرشت آهنگ جهانی، قدیر نصری.
16. Clark, John, 1997, Globalization and fragmentation, oxford university press.
17. Giddens, Antony, 1990, The Consequences of Modernity, Cambridge, London, polity press,
18. Meyer, Anna & Katrina Geschiere, 1999, globalization and Identity, Oxford, Blackwell.

کاتێك ئەزموونەکان دەدوێن … لەفارسیەوە: کەریم سێفی

(چەند دیمانەیەکی ئەدەبی)

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ....

نامەیەکی کراوە بۆ ئەحمەد تاقانە ... سەباح ڕەنجدەر

کاکە ئەحمەد ڕۆژێکی خۆشی هاوینە، سایەی گەورەی یەکەم ڕۆژی ڕەمەزانە: 2015\6\18. ڕۆژێکی پڕ ژیان و گەشەیە. کاریگەری لەسەر زەینییەت و بینینی هەمەچەشنم بۆ ژیان و دنیا داناوە، سەکۆیەکی بەرهەمهێنە بۆ ڕوانین و خۆبەرجەستەکردن. بەوەی لە ماڵەکەمدا بەچکە کۆشکەیەك لە هێلانەکەی بەربووەوە.

زیاتر لە پازدە ڕۆژ لەژێر فێنکایی موبەریدەدا ئاو و دانم دەدایە و بەدەوریەوە بووم و بەرچاویم بە ئەشقی خودایی ڕەنگڕێژ دەکرد، تا باڵەکانی هێزی فڕینیان تێدا گەڕا. بەچکە کۆشکەی چاو بە تاسەم بە ماچە کپ و بێ دەنگەکانم لە باوەشمدا گەورە کرد، بیریشم لەوە دەکردەوە دەبێت بە ژانی هێلکە ترووکانی. واتە: بە ژانی لەدایکبوونیەوە چەند تلابێتەوە، ئەم سبەینەیە لە دۆخی تینی سۆز و ڕۆحانیدا، کە لەگەڵ دڵی خۆتدا دەبیت بە یەك، مۆسیقای باڵەکانی بۆ لێدام و گۆڕانی پێزانین و ماڵئاوایی بە کەشوهەوای ئاشتی بەخشی، منیش لە دڵەوە بەڕێم کردە دنیای ئازادیی خۆی و سایەی گەورەی خودا. ئەو دنیایەی کاریگەری لەسەر زەینییەت و بینینی هەمەچەشنم داناوە و نەرمە شەپۆلی لێم دەدا.

بە پەیام و ئاکاری کارەم هێندەی نووسینی کۆشیعرێك دڵخۆش بووم و جوانی و دڵباشی و پشووی دەروونیم دۆزییەوە. هەمان ڕۆژیش مووچەم وەرگرت، لەگەڵ خێزانەکەم خۆمان ئامادەکرد بچینە بازاڕ و تەواوی پێویستییەکانی خواردنی ئەم مانگە بکڕین، لە دووکانی گۆشتفرۆشەوە دەستمان پێکرد، لە یەکەم دەستپێکردنەوە گیرفانیان بڕیم و تەواوی

مووچەکەیان لێ دزیم. ئەم کارە نەتەی پێ بەرنەدام، گەشە و خۆشی و جۆش و تەزووی خستە دەمار و خوێنم. دڵنەوایی خێزان و منداڵەکانم بەوە دەدایەوە و دەمگوت: لەوانەیە ئەوەی گیرفانی بڕیوم بۆ ئەوەی بووبێت تا پێویستییەکانی خواردنی ئەم مانگەیان بکڕێت. نازانم هەڵزەقینەوەی ئەم ڕووداوە بوو، یان خۆبەختکاری و هەست پێکردنی خۆی.

هەرچی پارەمان لە ماڵدا هەبوو، خێزانەکەم خستییە ناو جانتاکەیەوە، دووبارە ڕێگای بازاڕمان گرتەوەبەر، بایی شەست و پێنج قاتی منداڵانی تەمەن لە نێوان یەك و دە ساڵی کرد، هەموو منداڵەکانی خۆمم لەگەڵ خۆم برد و بەسەر خیوەتگای منداڵە ئاوارەکانی کوردستانی ڕۆژئاوامان دابەش کرد. تەنیا بیست و پێنج هەزار دینار لە پارەکەماندا مایەوە، ئەویش بەنزینمان پێ لە ئۆتۆمبێلەکەمان کرد، ئەم سەردانە وەرزشی چاو و دڵخۆکی شیاو بوو، بە بەختی زۆرەوە خەڵاتی گەورەی منداڵیی خۆمم وەرگرت، بینیم منداڵان عەلاگەی نایلۆنیان کردووە بە کۆلارە و لە فێنکایی ئێوارەدا هەڵیانداوە. ئاشنابوونەوە بە خودی خۆت، بەهرەمەندبوون و بەخت باشییە، زیاتر بە دنیاوە ئومێدەوار دەبیت.

کاکە ئەحمەد من کوڕە لادێییم (دەربەندی گۆم). بە زەینێکی زیندووەوە وێنەی دیمەنەکانی ئێوارانی گوندم گرتووە ڕامکێشاوەتە ناخی خۆمەوە، کە ئێوارەی هاوین دەیدایە فێنکی مەگەر چۆن، ئەگەر نا هەموو ڕۆژێك دەچوومە سەربان و هەر منداڵ و مێرمنداڵێك لەسەربانی ماڵی خۆمان، یان دوو دوو و سێ سێ لەسەربانی ماڵی یەکمان کۆدەبووینەوە و کۆلارەی خۆمانمان هەڵدەدا و داومان دەدایە، هاوارمان دەکرد: هەتاو جوانترە لە مانگ، ڕۆژ جوانترە لە شەو.

ماڵی ئێمە لە لاپەڕی گوند بوو، کە کۆلارەکەم هەڵدەدا بەسەر تەواوی گونددا ڕەت دەبوو، لەسەر کۆلارەکەش ناوی دایك و باوکمم دەنووسی بەوەی وام دەزانی کۆلارەکە بەرز دەبێتەوە و دایك و باوکیشم بەبێ هیچ دوودڵی و ئاستەنگێك دەگەن بە حزووری خودا و لە خودا نزیك دەبنەوە، بە نزا و داوایەکانیان ئێمە بە ئومێد و شیاوی بوونی ئەزەلی دەگەیەنن، پەیوەندیی گیانیشمان لەگەڵ کەسی نەناسراودا بۆ دەدۆزێتەوە.

ڕۆژگار بە ڕوخساری پڕٍ دەمامکیەوە هات و دەستی خۆی وەشاند، لەگەڵ نسکۆی شۆڕشی ئەیلوولدا، گوندەکان داگیران و وێران کران، ئێمەش بەر زەبری دڕندانە کەوتین و ڕاگوێزراینەوە هەولێر. تەمموزی 1978

لە گۆڤاری (ڕۆژی کوردستان)، ژمارە (50) شیعرێکی کورتت بە ناونیشانی (کۆلارە) بڵاو کردەوە. ئەم شیعرە خەڵات و نیشانەیەکی شانازی بوو، لە شوێنی تایبەتی خۆیدا پێشکێش بە منی دڵشکاو کرا و ژیانی ژیاندمەوە. لەو ئازارانە دەدوا، کە من هەستم پێدەکردن و پێیان دەتلامەوە، خودایە ڕێگاکانت زۆر لەوە بەخشندەترن، کە مرۆڤ هەستی پێدەکات: ئەو بڕوایەم لا دروست بوو، هەموو نووسینێك هێز و پێویستی و پەیامی خۆی بۆ کۆمەڵ و کۆمەڵگا هەیە.

لە لاپەڕەی یەکەمی هەموو دەفتەرەکانی قوتابخانەدا نووسیبوومەوە، تا هەموو کات لەگەڵمدا بێت و لێم جیا نەبێتەوە. وام دەزانی هەموو ئەو هاوڕێیانەمە، کە لە گوند ئێواران بە یەکەوە هەریەك لەسەربان کۆلارەمان هەڵدەدا و ناهێڵێت شل و شێواوبم و لێم جیا ببنەوە، بەجێم بهێڵن و هاوڕێیە دڵسۆزەکانمن، کۆمەکم دەکەن و کۆستم ڕاست دەکەنەوە و هەستەکانم دەپاڵێون. وشەی ناهێڵێت وەك ئەو ڕستەیە وایە: (لە سەرەتادا وشە هەبوو). بەناو وشە و دەنگەکاندا ڕۆدەچووم و هەستی قووڵتر دەکردمەوە و چرکە دڵگیرەکانی منداڵی بۆ دەهێشتمەوە و زەینیشی گەرم دەکردمەوە. ئەو هەموو کپی و خورپەیەی شیعرەکە بۆی پەیدا کردبووم، ئێستا ناتوانم دەربڕینی لێ بکەم، مەگەر بگەڕێمەوە بۆ ئەو چرکە بریندارانەی تێیدا دەژیام. ئەویش مەحاڵێکی هێزی دەربڕینە.

ئەی لە مێخ و دەماری پیت و وشە و ڕستەوە برای پشتم: بزانە شیعر چۆن مرۆڤ دەکاتە مرۆڤێکی خەیاڵکرد و خەیاڵکراوە و یادەکانیشی دەپارێزێت، لە ڕیشەوەش دەیڕوێنێتەوە، سەرسوڕمانی وشەی (ناهێڵێت) لە یاددا دەهێڵێتەوە و وەك چەمکێکی گەرم چ شەرم و شانازییەکی بەرانبەر دەخوڵقێنێت. حیکمەتی بەختەوەریی ڕاستەقینە ئەوەیە، کە لە بارودۆخی زۆر سەخت و دڵشکاندا یادەوەریت بگرێتە خۆی و بیلاوێنێتەوە و ببێتە دەستی گەرمی سەردێت.

کۆلارە

نامیلکەیەکم لە چاپ دا..
دانەیەکم بەخشی بە منداڵێکی ناو گوندەکەمان
منداڵانی گوندەکەم هیچیان خوێندەواریان نەبوو!
پەڕی نامیلکەکەی کردم بە کۆلارە و..
هەڵیفڕاند..
لە نێوان نامیلکە کۆلارەکەم و دەستی بچکۆلەی منداڵی گوندەکەمدا
دەزوویەکی سپی.. پردە!!

که دەزوو دەپسێ و کۆلارە سەر هەڵدەگرێ
منداڵەکە بەدوایدا ڕادەکا و.. دەگری..
دەیدۆزێتەوە و.. دەیهێنێ
دەینووسێنێ بە سینگیەوە و..
بە کۆڵانی گوندەکەمدا،
هەنگاو دەنێ..

شیعری چین و ئاستدار، دڵێکی بە بڕوا و هۆشمەند و سەرڕێژ لە ژیان و بزوێنەری ژیان بە بوون و نهێنییەکانەوە دەینووسێت، دڵێکی بە بڕوا و هۆشمەند و سەرڕێژ لە ژیانیش. واتە: خوێنەری نموونەیی هەستی پێدەکات و دەیکات بە حەڵاڵزادەی خۆی و شیری گەرم و چەوری دایکی. ئەم شیعرە، لووتکەی درەوشاوەی ئەزموونی تۆیە، هەم لە ڕووی زمانەوانی، هەمیش لە ڕووی ئێستێتیکی و بیری فەلسەفیشەوە. لە هەمان کاتیشدا ماڵئاواییکردنە لە ئەزموونی تۆ.

سەرەتا، تێگەیشتنی من بۆ شیعرەکە تەنیا یاد و یادەوەری و خۆخواردنەوە و سەکۆیەکی پشوودان بوو، بەڵام دوای پێداچوونەوە و بەراوردکردن، زەمینە و ڕایەڵ و تانوپۆ و وردەکارییەکانی، چەمکی نسکۆی شۆڕشی ئەیلوولی لێ دەورووژێ، پەیوەندیی نێوان مێژوو و شۆڕشی داڕشتووە و بە هەستەکانماندا ڕەت دەبێت، بنەمای دنیابینییەکەی دەردەکەوێت و لە ناوەندی بیرکردنەوەمان جێگیر دەبێت، لە یاد و بوون و هەست و نەستی خۆی و خۆمان نزیك دەکاتەوە، ڕووداوی نسکۆ خێرا لە شیعری نوێی کوردیدا گەشەی کرد، کەمێك شیعری باش و شیعری خراپیشی زۆر بەرهەم هێنا. بزانە: شیعر هاوکاری و ڕێنمایيت دەکات بۆ قووڵکردنەوەی هەست، چیرۆك و ڕۆمانیش هاوکاری و ڕێنمایيت دەکات بۆ خۆشکردن و زیاتر بینینی زەمینەی هەست.

ئەفسوونی ئەو دوو جیاوازییە ئەوەیە، شیعر هەست قووڵدەکاتەوە، چیرۆك و ڕۆمانیش هەست ئاگادار دەکەنەوە، لەو نەرمە لەرزە شاراوەیەی لە کات و ناکاتدا مرۆڤ دەگرێت. قووڵکردنەوەی هەست، بیرکردنەوەش بەهێز دەکات، سەرەکیترین خەسڵەتە، کە شیعری بێگەرد دەستنیشان دەکات. شیعرەکە لە ناوەرۆك و پێکهاتەیدا شیعرێکی هێماییە، بەڵام هێماییەکی خودی لێڵ نییە، هێمایەکە دەبێتە گەشە و پەیوەندیی گشتی کۆمەڵگا و پرسێکی باو و زاندراو و چارەنووسساز، واتە: گەشەیەك پەیوەندیی گشتی کۆمەڵگا بەرهەمی دەهێنێ و لەناو مانەوەی خۆیدا دایدەمەزرێنێ و دەبێتە ناسنامەی، یان ناسنامەی دەداتێ، کە بەو شێوەیەش ناسرا، زیاتر خۆشویسترا. لەناو هەناسە سارد و زیندووەکانماندا، گیانی گشتی تێدا

دەخولایەوە.

ئەو زەمینەت خۆش کردووە و دەسەڵات و هێزی دەربڕینی خۆت تێدا تاقیکردووەتەوە، لەو خاڵە تاقیکراوەشدا پێوانەت بۆ بوون و شادبوونەوە بە خودا و شادییەکی بێ کۆتایی داناوە، یان ژیان لەگەڵ هەقیقەتدا بەڕێوە دەبەیت. ئەو هەقیقەتە ئەندێشە کراوەی لە هێزی دەربڕینی خۆتەوە خاڵێت بۆی داناوە و بینینی خۆت تێیدا ڕوون کردووەتەوە، بڕوابوون بە خۆت، لە خۆتدا دروست کردووە، حیکمەتی بەختەوەریی ڕاستەقینەت لەبیر نەبردووەتەوە. ئێستا لە تەمەنی ڕامان و سەرنجدانم، بەڵام شیعرەکە هەر دەستە گەرمەکەی سەردێمە، ڕەنگە چەندان ساڵی تریش دەنگی ئەو دەستە گەرمەی سەردێم هەر ببیستێت و بەردەنگی هەبێت.

نووسین گرینگترین و یەکەم ئامرازە بۆ نەمرکردنی هەستەکانی مرۆڤ و پێویستییەکانی بۆ بەڕێوەبردنی ژیان لە هەر قۆناخێکدا. هەم لەباری خۆشی و هەم لە باری ناخۆشییەوەش. هەر نووسینە کارامەیی و لێهاتوویی مرۆڤی نەمر کردووە، هەست و بیرکردنەوە و ئەزموونیانی پاراستووە و هێشتوونییەتەوە، ناهێڵێت ئێمە لە یادیان بکەین، لە ڕیشەوەش دەیانڕوێنێتەوە. سەرسوڕمانی وشەی ناهێڵێت قەڵغان و زرێپۆشێکە تەنیا داهێنان توانای ڕاگرتنی بەسەر سەری مرۆڤە مەزنەکانەوەی هەیە. ئاوێنەی داهێنان لە هەموو ئاوێنەکانی تر تاسەدار و رۆ ڕاستترە بۆ ڕاستگۆیی، ڕێ خوار ئەو نووسەرەی لەبەر ئاوێنەدا دەموچاوی [illegible] و بەڵەك دەربکەوێت، یان ئاوێنەی درۆزن ڕەنگی دەموچاوی خۆی پێ بناسێنێتەوە.

لە ئەدەبی کوردیدا دوو بزووتنەوەی نوێبەخشی سەری هەڵداوە، لە حەفتایەکان: (ڕوانگە) و لە هەشتایەکانیش: (پێشڕەو). لە هەردوو بزووتنەوەکەدا بۆچوونی خۆت لە دوو وتاری جیا جیادا دەربڕیوە، لەبارەی ڕوانگەوە لە ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە (35)ی ساڵی (1971)دا، بە ناونیشانی (ڕواڵەتی هەڵبەستی نوێ)، لەبارەی پێشڕەویش لە هەمان ڕۆژنامەدا، ژمارە (1082)ی ساڵی (1989)دا، بە ناونیشانی (لەبارەی هەندێك لایەنی هونەریی شیعری نوێوە). لە هەردوو وتاردا لەگەڵیاندا نیت. تاڕادەیەکیش دژی و توندیشی، لە کاتێکدا ئەم دوو بزووتنەوەیە خاڵی وەرسووڕان و دڵخگۆڕینن، جۆرێك گۆڕانکارییان لە بیرکردنەوەی خوێنەریشدا بەدی هێنا. لەم پێودانگەدا پێویستە نوێبەخشیی کار و بەرهەم بکرێتە پێوەر، ئەگەرنا نەزانین داگیر و بۆ بڕوامان دەکات. لەم بۆچوونانەتدا بە ڕوونی دژی نوێبەخشی، نوێبەخشیی ئەم دوو بزووتنەوەیە، نەك

نوێبەخشی بەگشتی. لە هەردوو وتاریشدا بنەمای دژبوونی خۆت ڕوون نەکردوونەتەوە.

تا بەرانبەر قەناعەت بە بۆچوونەکانت بەێنێت، بەڵکو هەر ئاماژەی ڕۆژنامەوانین، بێ ئەوەی بیسەلمێنیت ئەوە ڕاستیی من و ئەوەش هەڵەی ئەوان. ئەگەرچیش تێگەیشتن لە شێواز و پێکهاتەی نوێبەخشی لە پلەی جیاوازدایە. ئەم جیاوازییەش بووەتە بابەتی سەرنجدان و پێداچوونەوە و بەراوردکردن، هەروەها لە یەکەم بۆنەی خەڵاتی دەزگای ئاراس بۆ کتێب، لە 26/12/2004 لە هەولێر، لە هۆڵی ئوتێل شیراتۆن، کە ئەم نووسەرانە خەڵات کران: (د. مارف خەزنەدار، حەمە سەعید حەسەن، ئەحلام مەنسوور، فەلەکەدین کاکەیی، د. مونزیر فەزل).

بەشێکی زۆری ئەدیبانی کوردیش بانگهێشتی ڕێوڕەسمی خەڵاتکردنەکە کرابوون، کۆمەڵێك نووسەری کەرکووکی لەگەڵ (سەباح ئیسماعیل) لەسەر مێزێك دانیشتبوون، ناسینی خوالێخۆشبووان: (عەباس عەسکەر، ئەحلام مەنسوور، محەمەد سابیر مەحموود). ئاماژەیان بە سامانی ب□ من خۆشەویستی و ئاکاری نوێ بوون. عەباس عەسکەر بە دەنگێکی ئاوازدارەوە، دەنگی بەرز کردەوە و بە منی وت: (سەیابی کورد، سەیابی کورد). لە خۆشحاڵیی ناسینماندا ڕیزێك قاوەی گەرم و شیرینی داوا کرد، بە دەستی خۆشی پێشکێشی ئامادەبووانی کرد. ماوەیەکی پێچوو کتێبێکی بە ناونیشانی (کلمات تغدو نحو الینابیع) چاپ کرد، شیعری بیست شاعیری کوردی بۆ عەرەبی وەرگێڕابوو، سەرنج و تێبینیشی لەبارەوە نووسیبوون، لە بۆنەی دووەمی هەمان دەزگا و خەڵاتکردندا، کە ببووە نەریتێکی ساڵانە.

(عەبدوڵڵا سەڕاج) بە زەردەخەنە و تەوسەوە پێیگوت: ئەرێ ئەوە خێرە شیعری سەیابی کوردت هەڵنەبژاردووە، وەك سڵەمینەوە و بەخۆدا شکانەوەیەك گوتی: شیعرەکانی ئاڵۆزن و دامەزراندنی سەرەتا و درێژە پێدانی ناوەند و کۆتایی پێهێنانی بۆ من ڕوون و دیار نییە، کەچی: (محەمەد سابیر مەحموود) گوتی: جیاوازی لە نێوان ئاڵۆزی و قووڵی زۆرە، تۆ هەستت بە جیاوازییەکان نەکردووە. شیعرەکانی ئاڵۆز نین، بەڵکو قووڵن. من بە خۆشحاڵی و لێزانییەوە وەریدەگێڕم، وابوو بە جیا جیا دوو جار شیعری وەرگێڕام. جاری یەکەم، لە گۆڤاری (الصوت اڵاخر) ژمارە (150)ی حوزەیرانی 2007 بڵاوی کردەوە، ئەوەی تریش، یان لە هەمان گۆڤار بوو، یان گۆڤارێکی تر بوو، بیووره زەینم ناچێتەوە سەری.

خودا شیرپاکیی ئەدەبی و تایبەتمەندییەکی بێوێنەی پێ بەخشیوم،

ناتوانم هەست و سەرسامبوونی خۆم بەرانبەر ئەدەبی باڵا و ئێستێتیکی بشارمەوە، ئەگەرچی لەم ڕووەوەش تووشی ئا و نا و لێپێچینەوە و لێپرسینەوەش بوویمە. حوزەیرانی 2015 لە گۆڤاری ڕامان، ژمارە (206) شیعرێکی (ئازاد ئەحمەد ئەسوەد) بە ناونیشانی: (سوبحی و سوهەیلە) بووە مایەی داگەڕانەوە بەرەو ناوەوە و پێداچوونەوە و بەراوردکردنم.

زمانی ئەم شیعرە هێزێکی یادەوەری دروست دەکات و وێنەکان لە یاددا لە گفتوگۆی ئەزەلیدا دەهێڵێتەوە، هەروەها شوباتی 2013 لە گۆڤاری 23، ژمارە (10) شیعرێکی (ئەدیب نادر)یش بە ناونیشانی: (سەرگێن پێڕس) بووە مایەی داگەڕانەوە بەرەو ناوەوە و پێداچوونەوە و بەراوردکردنم. ئەمیش هەستێکی بێوێنەی بۆ دروست کردم و چێژی ئێستێتیکی و یادەوەریت ئامادە دەکاتەوە بۆ بەدواداچوونی چێژی ئێستێتیکیی یادەوەرییەکانت و بوونی شاعیریەتی سەرگێن پێڕس دەکەوێتە ناو یادەوەرییەکانتەوە.

ئێمە سێ شاعیر لە چایخانەی مەچکۆ دانیشتبووین، قسە و گفتوگۆی نێوانمان لەبارەی پێویستیی ئەدەب و کاریگەری ئەدەب بوو. (مەولوود ئیبراهیم حەسەن) لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (101)ی ساڵی (1992)دا چیرۆکێکی نایابی بە ناونیشانی: (مەرگی سەگ) بڵاوکردبووەوە، تانوپۆ و ڕامانی سەرەکی چیرۆکەکە ڕاگوێزانی گوندەکانی کوردستان بوو، گرینگییەتی ڕۆڵی نووسینی وروژاند، بەوەی بەشێك لە گیانی ڕووخاوی کوردی وەك هێزی ڕۆح و هێزی جەستە بنیاد نایەوە. کاری داهێندراو بەلایەنی کەمەوە گرینگییەك دەورووژێنێت.

لە دۆخی خوێندنەوەدا هەرسێکمانی سەرسام کردبوو، لەناو سەرسامیی خۆماندا لە باس و ستایشی چیرۆکەکەدا مەست و ئاسوودە بووین و سامانی دنیامان لەدەست بوو، چیرۆکەکە هی من بوو، بەڵام ئەم دایڕشتبوو. لەو کاتەدا چیرۆکنووس لە دەرگای مەچکۆوە دەرکەوت. هەر بە چاو نیاز و شوێنی دانیشتنی خۆی لە نێوان ئێمەدا دەستنیشان کرد، دوو برادەرەکە وەك ئەوەی بیانەوێ هۆیە بنەڕەتییەکانی پرۆژەی شۆڕشێکی نهێنی نەزاندرێت، زۆر بە پێتاو و سڵەمینەوە و بە دەموچاوێکی خامۆشەوە گوتیان: با خۆمان لەم بابەتە لابدەین، بێدەنگ بین، تا بەخۆیەوە نەنازێ، کە چیرۆکێکی کاریگەر و سەرکەوتووی نووسیوە و بەسەرمانەوە ببێتە سەرکەڵەبابی بانگدان. قسە ئاکارێکی خودییە و کردنی ئاسانە. لە هەمان کاتیشدا پەیوەستە بە کەسایەتیتەوە، بەڵام پێویستە پێش ئەوەی قسە بکەیت بە قووڵی بیرت

کردبێتەوە، لەم ئەنجامەدا قسەت ناسنامە و کەسایەتییەکت بۆ بەجێ دەهێڵێت.

ئایە لە دۆخی شتەکاندا خاوەن بڕیاری تەندروستی، یان قسەی هەڵبزڕکاو. ئاخۆ بەم درۆ لەگەڵ خۆکردنە لە بایەخی داهێنان کەم دەکرێتەوە، یان ئەو ناخ شاردنەوەیان بۆ خۆبەزلزانین بەکارهێنا. ناخ شاردنەوە و خۆبەزلزانین خراپەت دەهێنێتە ڕێ و ئازایەتی داهێنانت لەناودا دەپووکێنێتەوە، بە پێچەوانەوە ناخ ئاشکراکردن ئازایەتی داهێنانت لەناودا دەتەقێنێتەوە هەموو هەستەکانیشت ئامادە دەکات بۆ دۆخی نووسین و داهێنان، نیازی هۆشیارانە و هەست دروستکردن لە دەقدا خەبات و تێکۆشانە لە پێناو ئازادیی داهێنان و ئازادیی ئەدەب و پێویستیی ئەدەب و کاریگەریی ئەدەبدا.

کاکە ئەحمەد تاقانە لە ژیانی ئەدەبیاتی تێدا ئەوەی زۆر جێگای پەسندیی منە و ئەفسوون لێکراوم بۆی، ئەوەیە ژیان بە چەشنێکی باوەڕپێنەکراو دەبینێ. هەمیشەش بەسەر خودی بەد زاڵی، خۆشت لە دیمانە و گفتوگۆی ڕۆژنامەوانی و هەوڵ و هەنگاو و تیشکۆی کاتی پاراستووە، ئەمەش کاکڵەیە و یەکێك لە سەرەکیترین خەسڵەتەکانی پیاوی بێ نیاز و بێ ناز و دان بەخۆداگرە، یان ئەو پیاوە متەسەووفانەی لە بیرکردنەوەی وشەدا، دەگەن بە سیستەمی کەماڵ و قووڵترین پەیوەندی دادەمەزرێنن و کاریگەریی ئاخاوتن دەدۆزنەوە. دەیانەوێت نادیاربن و کەس نەیانناسێت، نەك لە دەمەبۆڵە و هەڵەوەڵی و دڵڕەشی و دەستپیسی. ئەو ڕستە و وێنانەی لە وێناکردنی ژیان و سەرچاوەی بێگەردیی خەیاڵەوە پێیان گەیشتووی، ئەو شتانەن لە ژیاندا پەسندت کردوون و ویستووتە نەزاندراوییان پێ بدۆزییەوە و ئاشکرای بکەیت، ئەگەرچی شیعر لە توانایدا نییە هیچ نەزاندراوێك بدۆزێتەوە و ئاشکرای بکات، بەڵام لەوانەیە بیهێنێتە بەر زەین و ئاماژەی پێبدات، بۆ خۆدۆزینەوەش جۆرێك پێشوازیت لێ بکات و یارمەتیت بدات پرسیاری زیاتر لە دەوری خۆتدا بخولێنیتەوە و بتخاتە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی نوێ و نوێبەخشییەوە و هەستەکان گەشە پێبکات، هەستەکانیش لە هەوڵ و هەنگاوی ئەوەدان، بزانن مرۆڤ بۆچی وا بیر دەکاتەوە .

حوزەیرانی 2015 هەولێر

مردنێکی لەبیرکراو شەکیب عەقراوی سەندوقە داخراوەکەی پاراستن ... فەهد گردەوانی

یەکێک لە کەسایەتیە گرنگەکەی پاراستن پاش مەسعود بارزانی ، کۆچکردوو شەکیب عەقراوی بوو لەسەرەتای دروست بوونی ئەو دەسگایە هەتا ساڵی 1975 و ئاشبەتاڵی شۆڕشی ئەیلوول دەوری گرنگی بینی لەو دەسگایە و بە دڵسۆزی خۆی کارەکانی جێ بەجێ دەکرد .

دەزگای پاراستن دەبێت کەسانی لێوەشاوە و باوەڕپێکراوی ماڵی مەلامستافای بارزانی بێت ، ئەگەرنا ئەو ئەرکەی پیناسپێردرێت . دیارە دڵسۆز و باوەڕپێکراوی ئەوانیش ئەو شەکیب عەقراوی یە بووە کە باسی لێوەدەکەن .
لە خێزانێکی دیاری شارۆچکەی ئاکرێ ساڵی 1938 لە دایک بووە .
لە 23 ئۆکتۆبەری 2017 گوایە بە نەشتەرگەری کۆچی دوایی کردووە .
لە ئەمریکای هیندە پێشکەوتوو لە بواری پزیشکی کۆچی گیانی رزگارنەکراوە و مردووە . لە شەستەکان لە بەغدا بەشی یاسای تەواوکردووە . لە ساڵی 1970 لە کۆنگرەی هەشتەمی پارتی بووە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی .

ساڵی 1974 کۆچکردوو مەلا مستەفای بارزانی داوای خوازبێنی لە شەهید صالح یوسفی دەکا کە نارین کچی بداتە شەکیب عەقراوی ، دیارە سەیدا صالح داواکەی مەلامستەفا بۆ دایکی نارین دەڵێ ئەویش حەزی نەکردووە ئەو خوازبێنە سەربگرێت لەبەر دەور و شوێنی شەکیب عەقراوی ، پاشان بەدەستخەتی خۆی مەلامستەفا نامە دەنیرێ و داوادەکات ڕازی بن بەو خوازبێنیە چونکە شەکیب وەکو یەکێکە لە کوڕەکانی ، بۆیە لە ئاداری 1974 لەگەڵ کچی شەهید صالح یوسفی کە ناوی [نارین]ە هاوسەرگیری دەکات . دوو منداڵیان پێکەوە هەیە بە ناوی {سەعید و میدیا} .

ماوەیەک کە لە ئێران رایکرد لە سوریا ژیا پاشان چووە میسر و لەوێش دەستبەسەرکرا ، لە ڕێگای پارێزەر نەجیب بابان لە میسرەوە

سەفەری کرد بۆ ئەمریکا . دوا سەفەری بۆ کوردستان ئایاری 2017 بوو . واتە پێنج مانگ بەر لە کۆچی ئەبەدی . گەلێ مانگی ئایار لە کوردستان کەی بینیووە و نان و چای لای کێ خواردووە هەمووی دەکەویتە ژێر پرسیار ، بە تایبەت ئەو ماوەیە نەخۆش نەبوو . ئەوانەی لە نزیکەوە بینیوویانە یان چاوپێکەوتنیان لەگەڵ کردووە دەتوانن وەڵامی گەلێک پرسیار بدەنەوە .

دروست بوونی پاراستن :

لە کتیب و ڕۆژنامەکان دەربارەی ئەو دەسگایە نووسراوە ، ئەمە هەر بۆ زانیاری جارێکی تر لێرەوە دەربارەی دەنووسین . یەکێک لەو ناوانەی لە دروستبوونی ئەو دەسگایە باسدەکرێت و دەنووسرێت کۆچکردوو شەکیب عەقراوی یە . دیارە لەو کەسانەشم زۆرجار ناوی بیستووە کە باسی پاراستنیان بۆ دەکردم . ئەو دەسگایە بە یارمەتی موسادی ئیسرائیلی و ساڤاکی ئێرانی دروست کراوە . هەندێک دەڵێن ساڵی 1965 و هەندێکی تر دەڵێن سەرەتای 1966 دروستکراوە .

صورة للمؤلف في ١٩٧٣/٣/٣٠

سەرەتا ناوی مەسعود بارزانی و شەکیب عەقراوی و فەرەنسۆ حەریری و کەریم شەنگاڵەی و ئازاد محەمەد نەجیب بەرواری و محەمەد هەرسین و عەزیز عەقراوی دێت کە لەو دەسگایە بوون . یەکەم جاریش بۆ زانیاری وەرگرتن و سوود بینین لە مۆساد سەفەری ئیسرائیلیان کرد شەکیب عەقراوی و محەمەد هەرسینی و عەزیز عەقراوی بوون . هەرسێکیان لە ژیان نەماوون . ئەو محەمەد هەرسینە ساڵی 1979 بەدەستی خویان کوژراوە بۆ ئەوەی نهینیەکانیان ئاشکرا نەکات دیارە دەیانزانی لەملاو لەولا قسەی دەربارەی یان دەکرد . شەکیب عەقراوی پەیوەندی

ئیسرائیل و ئێران و بارزانی بوو ، شوینی خۆی لای ساڤاک و مەساد کردبۆوە ، بۆیە کاتێک شۆڕش تێکچوو لە ئێران نەیتوانی وەکو ئەوانەی تر بژیت و ناچار خۆی لەدەستی ساڤاک ڕزگارکرد .

لە بیرکراو

ئەو کاتەی دەبوایە لە بەرەی مەسعود بارزانی بێت و ببێتە دەستە ڕاستی ، خۆی لە ئەمریکا شاردەوە و نزیکی ماڵی بارزانی نەکەوتەوە ئەو نهێنیە لەو کتێبە باس نەکراوە گەلێ لەساڵی 1975 هەتا ساڵی 1992 چ کارێکی کردووە و لەگەڵ کێ کاری کردووە . هەروەها لە کتێب و نووسینەکانی کۆچکردوو شەکیب عەقرای بۆی باسنەکردووین بۆ ئیتر بای بای لە شۆڕش و لە کوردایەتی و لە ماڵی بارزانی کردووە .
بەگوێرەی قسەی کەسوکاری داوای لێکراوە جارێکی تر حزبایەتی بکات و دەوری خۆی ببینی بەڵام خۆی رازی نەبووە و دەستی لە حزبایەتی هەڵگرتووە . لە گەلێک سەرچاوەی نادروست کە باسی پاراستن دەکرێت و ناوی شەکیب عەقرای هاتووە بە هەڵە نووسراوە لە ئەمریکا ژەهرخواردکراوە یان لە ماڵەکەی کوژراوە میژووەکەش دەگێڕنەوە بۆ ساڵانی 2000 و 2006 کە بەداخەوە میژووەکە بە هەڵە نووسراوە . سەرچاوەکانیش ئەو نووسینانەن کە بە نادروستی و نازانستی باسی لێوەکراوە .
نووسینی کتێبیک دەربارەی مەسەلەی کورد بووە سەرەتای دەستپێکردنەوەی چالاکی کۆچکردوو شەکیب عەقراوی .

لە شاری هەولێر لە چاپخانەی منارە ساڵی 2007 کتابی [سنوات المحنه فی کردستان] چاپکردووە و 525 لاپەڕەیە . بۆ ئەوانەی لە نزیکەوە شارەزای ڕووداوەکان نەبن زانیاری چاکی تێدایە دەربارەی ڕووداوەکان و مێژووەکان کە بەخۆی لە نزیکەوە ئاگاداربووە لەبەر ئەوەی لە دەسگایەکی تایبەتی نزیک بارزانی کاری کردووە ، دەربارەی بارە سیاسی یەکەی کە کوردستان پیدا ڕۆیشتووە بە شێوەیەکی سەرەتایی خۆی لەبردووە و باسی کردووە هیندە بە ڕەخنەگرانە لە سەرکردایەتیکە نزیک نەبەتەوە ، دیارە ئەوەش هەر بۆیە خۆی لە نزیکی ئەو بنەماڵەیە داناوە و مەسعود بارزانی بە سەرەکی بزووتنەوە دادەنێت و وێنەی مەلا مستەفاشی لە لاپەڕەی یەکەمی کتابەکەی داناوە . من کتێبەکەم لە هەولێر ساڵی 2008 بە دەست کەوت و کتابەکەم لەگەڵخۆم هیناوە سوید بەڵام دەیانگووت ماڵی بارزانی ئەو کتابەشیان لە بازار کۆکردیتەوە ، دیارە حەزیان نەکردووە بڵاوببێتەوە .

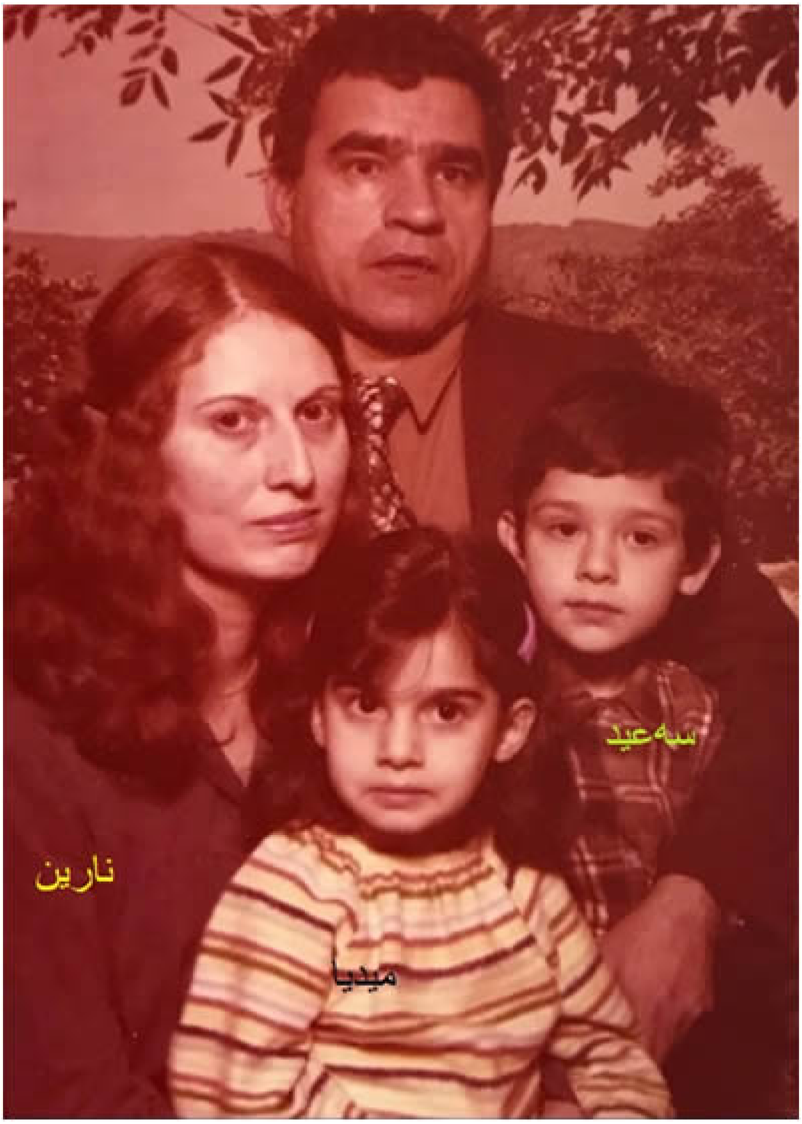

بەکەم و زۆر خۆی لە دەسگای پاراستن و کارەکانی نەداوە ئەوەش ڕەنگە بۆ ئەوەی بیت خۆی زیاتر ناشرین نەکات لەلایەن پارتی و ماڵی بارزانی. ئەگەر دەسگای پاراستن ساڵی 1965 دروست بێت و ساڵی 1975یش ئاشبەتاڵی شۆڕشی ئەیلول بێت ئەوا دەکرا نهینیەکانی 30 ساڵە بنووسرێتەوە و باسی لێوەبکرێت. ئەو کتابەی 32 ساڵە دوای ئاشبەتالەکە یە و 42 ساڵیش پاش دروست بوونی دەسگای پاراستنە. کاک شەکیب بەخۆی پارێزەر بووە و دەزانی لە ئەمریکاش هیندەک نهینی پاش 30 ساڵ تەمەن نهینی خۆی لەدەست دەدا بۆ خۆی لەوباسانە دزیتەوە ئەوە بەداخەوە نەکرا لە ڕۆژنامەکان پرسیارەکی ئاوای لێبکرێت و بەدەمی خۆی و بە نووسینی خۆی ڕوونکردنەوە بدات.

دیارە نووسینی بابەتی ئاوا پێویستی بە سەرچاوەی گەلێک گرنگتر هەیە بۆیە ئەوەش لێدەگەڕێم بۆ ئەو دەرفەتە. تەمەنی درێژ بۆ هاوسەرەکەی و هەردوو منداڵەکەی.

فەهد گردەوانی 3/6/2018 ستۆکهۆڵم

کوا دەوڵەتو دامەزراوەی بەهێزو یەکگرتو تا نەهێڵێت ووڵات داگیر بکرێت..؟

٢١٠٨-٦-٣

موزەفەر عەبدوڵا

....

لە چەند ڕۆژی ڕابردودا دوو ڕوداو ، کە بە جۆرێک لە جۆرەکان پەیوەست بوون پێکەوە، ئەوانەش لەشکرکێشی چەند بارەی سوپای تورکیاو گرتنەوەی ئاوی دیجلە بوو، بونە دوو ڕوداو و هەواڵی گەورەو گەرمی میدیاکانو پرسو ڕای گشتی . بە تایبەتی ڕوداوی لەشکرکێشی یەکە ،کە ئەمە نە یەکەم جارەو نە دوا جاریش دەبێت، بوە هۆی بەرزبونەوەی دەنگی ناڕەزایەتی بەشێک لە خەڵکیو لایەنە سیاسی یەکانو ئەندام پەرلەمانەکان لە ئاستی کوردستان و عێراق.

وە بە شیوەیەکی گشتیش ئەوانەی ناڕەزایەتی یان دەربڕیوە ، بە تایبەتی ئەو چەند ئەندام پەرلەمانەی کوردستان ،لە راگەیاندنیکدا داوای هەڵوێستگیری لە پەرلەمانو حکومەتی هەرێم و عێراق دەکەن بە دەرکردنی هێزی سەربازی ترکیا.

دیارە هیچ گومانیش لەوەدانی یە کە ئەم لەشکرکیشی یەی دەوڵەتی تورکیا بۆ کوردستان ، بە جیا لە گۆشە نیگای جیاوازوناکۆکی ئێمەوە بۆ نیشتیمانو دەوڵەتو سەروەری یاساییو ئەمانە، بەڵام هەر لە ڕوانگەی یاساو ڕێسا نێو دەوڵەتی یە بەرژوایی یەکانیشەوە خۆی لە خۆیدا پێشیلکاری یە. جا پرسیارەکە لێرە ئەوەیە کوا ئەو دەوڵەتو دامەزراوە لە عیراقدا کە کوردستانیش بەشێکە لەی تا سەروەری خۆیان بپارێزنو بەرگری لێ بکەن وا هەندێک لە خەڵکو ئەو لایەنانەو ئەندام پەرلەمانانە داوا دەکەن تا لە دژی ئەم لەشکرکیشی یەی تورکیا هەڵویست وەرگرێت و وەدەریان نێت؟

بە ڕای من وەڵامی ئەم پرسیارە سادەیە زۆر ڕۆشنە ئەویش ئەوەیە کە

شتێک نی یە بە ناوی دەوڵەتو دامەزراوەی بەهێزو یەکگرتو لەسەر ئەم پارچە جوگرافیەی کە پێی دەڵێن عێراقو هەرچەندە ڕەسمیەتی نەودەوڵەتیشی هەیە.
لێرەدا بە پێویستی دەزانم کەمێک ئەم وەڵامو ڕایەم ڕوشن کەمەوە.

وەک ئاشکرایە لە ساڵی ١٩٩١ ئەمریکا بە بەرژوەندنی یەکانی خۆی بەبەهانەی جەراجەرەوە گەورەترین شەڕو داگیرکاری لە دژی عێراق بەرپاکرد. ئەگەر چی ئەمریکا ئەو کات مەبەستی لەو شەڕە روخانی ڕژێمی بەعس نەبو. بەڵام هەر بە بەرژەوەندی یەکانی خۆیان کوردستانیان بە کردەوە لێی دابڕی بە ئەوەی بیکەن بە ووڵاتێکی سەربەخۆ.سەرەنجام وەک کەمپێکی ئاوارەییان لێکردو پارتی و یەکێتیشیان وەک دوو هێزی عەشیرەتی وچەکدارکرد بە پاسەوانی ئەم کەمپی ئاوارەییەو خەڵکەکەشی لەسەر خێرو هاوکارییە نەودەوڵەتی یەکان دەژیان.

پاشان لە درێژەی هەمان سیاستو ستراتیژی باڵی ڕاستڕەوی بەرژوا ئەمپریالیستی ئەمریکا جارێکی تر بە بەهانەی جەراوجەرەوە ساڵی ٢٠٠٣ شەڕیان بەرپاکردەوەو ئەم جارە عێراقیان تەواو داگیرکردو ڕژێمی فاشی قەومی و نیمچە ئیسلامی بەعسیان ڕوخاند.دوایی زیاتر لە دوو ساڵ بەڕێوەبردنی لە لایەن ئەمریکاوە بە سەرپەرشتی پۆل برێمەر کۆمەڵێک دەستەو تاقمی چەتەو ڕێگرو ئینسانی کوژی ئیسلامی و قەومی یان هەروەک کوردستان کرد بە دەسەڵاتدار.بە شەرعیەتدان بە دەسەڵاتەکەیان هەر چەند ساڵ جارێکیش گاڵتەجاڕی یەک بە ناوی هەڵبژاردنی پەرلەمانو حکومەتەوە بەڕێدەخەن . ئیتر لەو ساوە یانی نزیک بە سی ساڵە کوردستان و ١٥ ساڵیشە هەمو عێراقیان کردەتە گۆڕەپانی ململانێ سیاسی وشەڕی بە کردەوەی نێوان ئەو لایەنانەو دەخاڵەتو لەشکرکەشی ڕژێمەکانی ناوچەکەو گیژاوو کارەساتی گەورەیان بە خەڵکەکەی پێکهێناوە.تورکیاو ئێرانو زۆر ڕژیمی تریش لەشکرکەشی و تەڵاتەنی خۆیانی تێدا دەکەن.بەم شێوەیە کوردستانو عێراقیان کردوە بە لاوازترین دەوڵەت کە خاوەنی هیچ دامەزراوەیەکی یەکگرتوو بەهێزی وەک پەرلەمانو حکومەتو سوپاو..هتد نی یە.ئەوەی هەیە وەک ووتمان تەنها دەسەڵاتی میلیشایی کۆمەڵێک باندە بەناوی پێهاتەی دینیو تایەفیو قەومو خێڵو بنەماڵەیی یەوە.ئەمانەش گرێدراون بە خودی ئەمریکاو تورکیاو ئێرانو سعودیەو ..هتد.
بۆیە مایەی گاڵتەجاری یە کە ئەم ئەندام پەرلەمانانە ، کە دڵنیام لە ئەمە باشترئەم ڕاستی یانە دەزانن، بەڵام داوا لەم دەسەڵاتە دەکەن تا هەڵوێست وەگرێت لە دژی لەشکرکەشی تورکیا.

ئاخر ئەمانە خۆیان وەک ئاماژەمان پێدا لە ئاکامی شەڕو لەشکرکێشی ئەمریکاو ڕوخانی دەوڵەتی عیراق ،کە لە لایەن حزبو ڕژێمێکی زۆر بەهێزی قەومیو نیمچە ئیسلامی فاشی وەک بەعسو سەدام بەڕێوە دەبرا هاتنە سەر دەسەڵات، ئیتر چۆن دەیانەوێتو دەتوانن هەڵویست وەرگرن لەدژی لەشکرکیشی تورکیاو دەوڵەتو ڕژێمەکانی ناوچەکە.
جا ئەوەی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانیشی بۆ نایانەوێتو ناتوانن عەراق ببەنەوە ئەو دەوڵەتە بەهێزە سەربەخۆیەی وەک بەعس کە بتوانێت سەروەری خۆی بپارێزێت ئەوە بێگومانە ئەوکات ئەو دەوڵەتە بەهێزە یەکەم هەنگاو دژی شەڕو داگیرکاری و لەشکرکیشی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی دەوەستێتەوە.

بەڵێ ئەوە نزیک بە سی ساڵە هەم عێراق بۆ کوردستانیشەوەو هەم ناوچەکە لە بەردەوامی شەڕو کارەساتوقەیرانی سیاسیو کۆمەڵایەتیو ئابوریدایە ،کە ڕزگاربونو دەرچونی وا ئاسان نی یە. نە لە توانایو نە لە ویستی ئەمریکاو ڕژێمەکانی ناوچەکەیە کۆتایی بەم قەیرانانە بهێنن.هەمویان قازانج لەوە دەکەن کە ئەم دۆخە قەیراناوی یە درێژەی هەبێت. بەڵام بێگومانە کە سەرەنجام هەر کۆتایی پێ دێت .جا چ ئەوەی بە سەرکەوتنی یەکێک لە زلهێزەکانی دونیاو هاوپەیمانەکانیان تەواو بێت یاخود سەرەنجامی ناڕەزایەتی و ڕاپەرینی جەماوەری ستەمدیدەو ئازادیخواز کۆتایی بە دەسەڵاتی ئەم دەستەو تاقمانەو بێنێتو ڕێگاش بگرێت لە دەخاڵەتی هەر دەوڵەتێکی ناوچەیی و جیهانی و وەک هەر دەوڵەتێکی ئاسایی جیگاوڕێگا پەیدا بکاتەوە لە پەیوەندی یە نێو دەوڵەتی یەکانەوە . ئەگەرچی هەردوو ئایندەکە بۆ ڕای من وا نزیک نایاتە بەرچاو .بەڵام دەسکەتاکردنوروخانی دەسەڵاتی ئەم تاقمانە لە ئاستی کوردستانو عیراق پێشمەرجی هەر ئاڵوگۆڕێکە بۆ قازانجی ئەمنو ئاسایشی خەڵکیو پاراستنی سەروەری یاسایی ئەم وڵاتە.

چەند قەسیدەیەکی شاعیر قاسم

سعودی … و: نەژاد عزیز سورمێ

*** پاككردنەوەی ماڵ**

گەنجێك دەناسم
شەوانە
لە گۆڕەوە
بەرەو ماڵەكەی دەفڕێ ..
شیر و سەوزە
لە ئاشپەزخانە دادەنێ ..
وانە بە منداڵەكانی دەڵێ
ماڵەكە بە باشی پاك دەكاتەوە
زەردەخەنەیەك
بۆ وێنەی ژنە مردووەكەی و
سەری پیرە دایكی ماچ دەكا
كە تەواو بە هەتیوانەوە ماندوو بووە .

*** قاچی هاوسێم**

جارێكیان
قاچی ڕاستیم
لە هاوسێكەم خواست ،
بەو مەرجەی
دەستی چەپمی بدەمێ ..
بەو شێوەیە
ئەندامەكانمان هەردەم دەگۆڕینەوە
تا ئەو بەیانییەی
هات داوای دەممی لێ كردم
كە بۆی هێنامەوە
خۆشترین و
درێژترین ماچی
لە دونیادا پێوە بوو .

*** وەختێ مریشك هێلكەیەكمان پێشكێش دەكا**

تەنانەت خواردنی سووتاوی
ئاشپەزخانەی دایكیشم
لە نێو ددانماندا پێدەكەنێ

لێ زۆری پێ ناچێ دەگری ،
کە ئاردمان تەواو دەبێ ..
پاشان ناکاو
مریشکەکە هێلکەیەکمان دەداتێ
ناکاو درەخت لە ماڵ هەڵدێن و
باوکم بە خەمباری
دەگەڕێتەوە ..
تا بە بێدەنگی
لە بارەی شەڕەوە پێمان بڵێ
لە وڵاتیدا بێدار بووەتەوە .

*** کەڕادەی مریەم**

دەڵێی لەگەڵ تۆ
لە کەڕادەی مەریەم پیاسە دەکەم
ئێمە ناپەڕینەوە ..
پرد پێماندا تێدەپەڕێ ،
ماسی و قایەخ و تفەنگ
بە دەورمان هەڵدەبەزنەوە
ئینجا
سەر لە ئۆتۆمبێلەکەوە هەڵدەبڕی
دەست بۆ سەربازەکانی بازگە
ڕادەوەشێنی
بە چرپەوە پێم دەڵێی :
ئەوە بە تۆ دەچێ
هەموو سەربازەکان بەمن دەچن ..
بۆ تۆ دەخەنن
منیش بە تەنێ
لە کەڕادەی مەریەم
چاودێریان دەکەم .

*** منداڵێکەی ژێر کەلوپەلان**

ئەو خانەوادەیەی بە تەنێ
لە تاریکیدا ڕێ دەکا ،
خانەوادە نییە
پاشماوەکەیەتی ..
ماڵێك بە تەنیا ژوورێك

مێزێکی شەت و خوار
هەندێ بجگوڕی هەتیوکەوتوو ..
ناکاو (دەق)ـەکە دەوەستێ
منداڵێك
لە ژێر کەلوپەلەکاندا
یارمەتی برا شیرەخۆرەکەی
بۆ ڕۆیشتنی یەکەمجاری دەدا .

*** ئەو کیژەی بەهەشتی خۆش ناوێ**

باشە ..
ئەو کیژەتان بینیوە
هەمیشە هەڵە
لە هەڵبژاردنی جل و بەرگە سادەکانی دەکا ؟
کیژەکە سەوزەفرۆشە
ئەو کیژەی بەهەشتی خۆش ناوێ ،
ئەمڕۆ شووی
بە وێنەی سەربازێك کرد
کە لە بازاڕ
لە گیرفانی پیرەمێردێکەوە کەوتبوو .

*** زوو نووستن لە ژووردا**

ژوورە بچکۆلەکەم
سەربازی زۆری تێدایە
لە ژیانمدا ناسیوومن
کراسەکانم بەشیان ناکا
خواردنیشم ..
ئەوەی خەمبارم دەکا
ناوی هەمووانم لەبیر چووەتەوە .
لە ژوورە بچکۆلەکەمدا
زوو چرا دەکوژێنمەوە
تا ئەو سەربازانەی
شەوانە
لە سەرمدا دەقیژێنن ..
بنوون .

*** درەخت**

دارە وشکەوەبووەکەی
بەر دەرگای ماڵەکەمان
بەزین
وردە وردە خواردوویەتی
دایکم بڕیاریدا بیبڕین
کە دەستمان پێ کرد
لەگەڵ یەکەم لێدانیدا :
وێنەی باوکم کەوت
لەو کاتەی ڕواندوویەتی .
لەگەڵ لێدانی دووەم :
وێنەی دایکم بە جلی بووکێنی .
لەگەڵ لێدانی سێیەمدا :
دارەمەیتی براکانم
لە لێدانی چوارەمیندا :
دارەکە ڕاقەنا و
ئێمەش تا بەیانی گریاین .

*** پایسکل**

کە منداڵ بووم
خەونم بەوە دەبینی
پایسکلێکم هەبێ
بۆ هیچ نا
جگە لەوەی بە خێرایی
لە پاسەوانی قوتابخانەی کچان هەڵبێم
چاوبڕکێم لەگەڵ هەموویاندا دەکرد
کەچی هەموو جارێ
پێڵاوەکانیان
میهرەبانییان بۆ پشتم دەنواند ..
من وەك پێویست قۆز نەبووم
منداڵێکی لەڕو زمانپیس و سەربەگێچەڵ بووم ،
کە گەورە بووم
سواری زۆر ئۆتۆمبێلی سەربازی بووم
تفەنگ و
شەهید و
بریندارم
خستە سەر پشتم ..

هەمان پشت
کە پێڵاوی کچان ڕاویان دەنا .

*** ئەو کورسییەی**
لە ماڵێدا دێ و دەچێ

کە منداڵ بووین
درۆیان زۆر لەگەڵ کردین
وتیان خوا لە بەرزایدا دەژی ..
بەڵام ئەمڕۆ
هەستم کرد لە ماڵی ئێمەیە و
لە ژووری دایکیشمە
کورسییە نووستوەکەی
بۆ چاك دەکاتەوە ..
چونکە خودا کورسی بە هاتووچووی خۆش دەوێ
کە دایکان ،
لە ژوورەکانەوە
بۆ ئاشپەزخانە
دەگوێزێتەوە .

*** جل و بەرگی قوتابخانە**

هێشتا بچووك بووم
تۆپا نێمان
دژی تیپی
گەڕەکی هاوسێمان دەکرد
ئەوان کراسی پان و پۆڕی سپی و
پێڵاوی وەرزشیی نایابیان دەپۆشی
تەنانەت گۆرەویەکانیشیان
درێژ و وەکو یەك بوو ..
ئێمەش پێخواس
جل و بەرگی قوتابخانەمان لەبەر دەکرد
کە دایکمان هەموو ڕۆژێ دەیشووشتن
چی دیکەمان نەبوو
یارییەکە درێژ و □زد و چەشەبەخش بوو
تا ئێستاش تەواو نەبووە ! ..
یارییەکە تەواو نابێ …

*** پارچەیەك شیرینی**

لە دە ساڵیمدا
تا نەچمە چایخانە
باوکم تەلەفزیۆنێکی بچووکی بۆ کڕین
جامی جیهانی پێ ببینین لە ئەرژەنتین
ئەوکاتە نیوەی ماڵمان باخچە بوو
منداڵانی گەڕەك
گشتیان دەهاتن
کێمبس(*) ببینین
من نەمدەهێشت بێنە ژوورەوە
ئەگەر پارچە شیرینیەك نەدەن ..
بەخشندە بووم لەگەڵیان .

*ماریۆ ئەلبێرتۆ کێمبس ، یاریکەری هەڵبژاردەی ئەرژەنتێن لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو کە لە جامی جیهانی 1978 دا بە یەکێك لە گۆڵکەرە بەناوبانگەکان ناسێنرا ..

*** لە هەشت سەعاتدا**

پێی دڵخۆش بووم
یەکەم جار بوو دەچوومە شەڕ
لە پاسدا
کچێکی جوانم لە پاڵ دانیشت
زۆر لە سیمایەوە ڕامام
لە هەشت سەعاتدا ،
زەماوەندم لەگەڵدا کرد
سێ منداڵمان پەیدا بوون
ماڵێکی بچکۆلە ، جۆللانەیەکی سادە و
چەند مریشکێکی بەختەوەری تێدا بوو
لە هەشت سەعاتدا ..
کە گەیشتینە وێستگە
بە تەنێ گەڕامەوە ماڵەوە .

*** ژنی باپیرم**

داپیرم نەچووەتە کوردستان

بەڵام دەڵێت
خەڵکی لەوێ دەم بە خەندەن !
داپیرم لە نزیك ڕووبارێکی بچووکدا دەژیا
لێ کە باپیرم
خانوویەکی بۆ لە بەغدا کڕین
ڕووبار لەگەڵ داپیرمدا
هاتە ژوور
بەڵام
لەو شەوەیدا
گوللە تۆپ باڵیان گرت .. هەڵات
داپیرم نەچووە شەڕ
ئەو لە سیمایاندا دەیبینی
تۆپی قورس و
بریندار و ژنی سەربازەکان و
ژنانی خەمباری گەڕەك
هەر کاتێ سەریان وێك دێتەوە
دەچنە ژووری داپیرەم
نەختێك پێبکەنن ،
کە باسی ژنی دووەمی باپیرم دەکا لە کوردستان
کوردستان ،
کە هەرگیز نەمدیوە .

*** زەماوەند**

لە زەماوەندی
سەوزەفرۆشی هاوسێمان
منداڵگەلێکم بینی چاوەڕێن
لەگەڵ دانانی خواردن هێرشیان هێنا
منداڵێك نەبێ
لە جێی خۆی نەبزوت ،
لەکاتێکدا برادەرەکەی
بەخێرایی پەلی داوێت
تیککە گۆشتێکی بۆ بێنێ
ئەو منداڵەی دانیشتبوو
کوێر بوو ..

*** ژنانی شەو**

ژنانی شەوم زۆر خۆش دەوێن
لەبەر ئەوەنا
دڵی بەرزیان هەیە
یان زۆر بە خەڵکی دەخەنن
بەڵکو یەکیانم بینی
باوەشی بە سەربازێکی خەمباردا کردبوو
نەیدەناسی
کیسەیەکی گەورەی میوەی
بۆ منداڵەکانی پێدەدا ..

*** ئەو سەرەی بە سێپا دەچێ**

ئەو سەرەی بە سێپا دەچێ
سەری هاوسێمانە
فرۆشیاری جل و بەرگی کۆنی سەربازی
ئینجا بەهۆی
هەڵگێڕ و وەرگێڕی جل و بەرگی سەربازان
تەواوی شەڕ دەبینێ و
بە گەرمی دەگەڕێتەوە ناو منداڵەکانی .

* باخچەی قوتابخانە

کە مامۆستا وشەی (شەڕ)ی نووسی
منداڵان بایەخیان پێ نەدا
زۆر چاوەڕێی پشوو بوون
هەندێ ئاو و شەربەت و
شەڕە دەنووکی جوان لە باخچەدا
کە گەورە بوون :
ناکاو خۆیان
لە سەنگەر و دارەمەیت و
بیناکانی خانەنشینیدا دیتەوە
گوللەیان بەدواوەیە
تەنێ ڕاویان دەنێ
بۆ ئەوەی بایەخێك بەمە بدا
مامۆستا
کە وشەی (شەڕ)ی نووسی و بە درێژایی وانە گریا ..

*** بە نموونە**

ڕۆژێ دونیا سەرسام دەکەم
بە نموونە
شەقێك لە جوانترین کچی شار دەدەم
پاشان لە باوەشی دەگرم ..
یان دەست و قاچگەڵێکی دەسکرد
بۆ ئەو تۆلازانە دەکڕم
کە تا کێڵگەی مین خۆیان هەڵدا ..
یان دەچمە ناو هێلکەی چۆلەکەیەك
دەست بەسەر ئەو کۆرپەلەیە دادەنێم
کە جل و بەرگی سەربازی دەبینێ
بێگومان ڕقی لێم دەبێتەوە .
وەك مێری ڕزق
لەگەڵ دەستفرۆشان دەنووم
یان لە کتێبەکانی قوتابخانەدا
وەك وێنەی زۆردارێك
بەڵام
من نەخۆشم دایە .. نەخۆش
دەرمانیش لە گۆڕستانە .

ئاماژە :

* قاسم سعوودی : شاعیرێکی عەرەبی عێراقییە ساڵی 1969 لە بەغدا لەدایك بووە ، تا ئێستا چەندان کۆشیعری بڵاوکردوەتەوە و چەند خەڵاتێکی وەرگرتووە لەوانە ،
خەڵاتی (الشارقە) بۆ داهێنانی ئەدەبی .
شیعرەکان لە کۆشیعری قاسم سعوودی – (الصعود علی قهر أبی) – دەزگای (العنوان) بۆ بڵاوکردنەوە – چاپی یەکەم – 2016 کراون بە کوردی .

گەڕیـدەیەك ل□ بـا ... هـاوار تەیب

(1)

لەگەڕیدەیەك دەچم
كەماڵی نەبێ،
هۆشی وێران وێران بێ.

(2)

لەگەریدەیەك دەچم
كەسەراپای جەستەی
ئەنجن ئەنجن كرابێ.

(3)

گەریدەیەك
هەموو ڕۆژێك
بەتاوانی ماڵوێرانی
لەخاچ دەدرێ.

(4)

گەڕیدەیەك
نزاكانی لای خوداش
گیر نابن.

(5)

گەڕیدەیەك
ماڵیی لەباران
و
ڕۆحی لەهەور.

(6)

گەڕێدەیەك
دەكرێت بەقوربانی كەوا و سەڵتەنەیەكی

دۆگما دۆگما .

(7)

تۆ لەجنسی شەپۆلەکانی دەریایی و
وەك هەور
بەشەقامەکانیی تەنیاییمدا
ها تووچۆتە*.

(8)

گەڕیدەیەك
لەشەقامەکانی تەنیاییمدا
خەریکی یاریکردنە
بەچارەنووسی ئاو.

(9)

گەڕیدەیەك
لەڕۆژگاری ئاودا
خەریکی هەڵدانەوەی لاپ□□□ □□ش□ـــــ□کانی
كەوا و سەڵتەنەتی دۆگمایی
ئایینە.

(10)

گەڕیدەیەك
لەتەنیاییمدا شەپۆل دەدات و
هیندەی تەنیاییش تەنیایە.

(11)
گەریدەیەك
دەیویســـت لەگەڵ ژنێکدا
جێژوانێك لەدڵی بەرددا
دروست بکات.

(12)

گەڕیدەیەك
لەگەڵ خێڵ و نەریتدا

لەململانێ دايە،
تا ببێتەوە بەخۆى.

(13)

گەريدەيەك
دەيەوێ لەگەڵ بادا
تۆفانێك هەڵبكا.

(14)

سەرت بەرز بكەوە و
ديیەكانت دابخە،
تاوێنەى من
بۆ هەميشە لەنيگاكانت ون نەبێ.
منيش وەك گەڕيدەيەك
بسكى ئاڵۆزت بۆ شانە
دەكەم.

20/6/2013
ڕانيە
هـــاوار تەيـــب

*كۆپلە شيعرێكى خاتوو شيلان جەبارە، بەكەمێك دەستكارييەوە.
•

تەنيايى .. ستار ئەحمەد

لەشەوبۆى ئەو كەنارانە دەچى
بەهاران
بەسەر زستان و هاوينا بەشت دەكەن
لەنێوانى خۆرو خاكا
سەمات ژاكان و وەرينە
نەزريان دەهێڵێ
دەنكە بارانێك

لەدیدەتا بشاریتەوە
نە رەشەباش
ئاڵی دێت
بەگەواڵە دەسڕێتەوە
تەمەنت بەکاتا ناگا
گەڵایەك شك نابەی
لە سایەیدا
باوەشێنی رۆحت بکەی
دڵێك نییە
لە سووچێکی
خەونەکانیا هەڵتگرێ
دەستێك
گەردنت ماچ ناکا
نیگایەك لەدووت هەڵناوەرێ
رەگ و قەدت
دوو سروشتی
هاوتەریبن
دوو دورگەی شاجوانی عەشقن
بەناونیشانت غەریبن
تەنیای وەك من
نامۆیی دەتباتە رۆخی
هەوارێکی خاڵی لەخۆت
پڕ لە ئەشکی ماڵاوایی
سێبەرێك لەدووت ناکشێ
دەستێك پەنجەی ئومێدی
بۆ خەڵوەتت راناکێشێ
شەوبۆیەکی
مەگەر تەنها پەپوولەیەك
بۆ چەند رۆژێك
بۆ مژینی گەڵایەکت
لەسەر شیلەی خەونەکانت رابکشێ
تەنهای وەك شیعرو
شاعیرو
حێزوانم
تە نیای چوون
خامەی بێزاری نێو گیرفانم